
Формування ринкової економіки. 2010. № 24

11. Сизоненко В. О. Сучасне підприємництво: Навч. посіб. — К. : Знання-Прес, 2008. — 440 с.

12. Супрун Н. А. Еволюція вітчизняної моделі корпоративного управління: монографія / Н. А. Супрун. — К.: КНЕУ, 2009. — 270 с.

13. Федоренко В. Г., Денисенко М. П., Руженський М. М, Маршавін Ю. М., Гаврилова Т. В. Підприємництво: Навч. посібник для студ. вищих навч. закл. / Міжрегіональна академія управління персоналом / В. Г. Федоренко (ред.). — К. : МАУП, 2005. — 280 с.

14. Фещенко В. М. Дослідження проблем становлення та розвитку ринкового господарства в працях економістів України другої половини ХІХ — початку ХХ ст.: Монографія / В. М. Фещенко. — К.: КНЕУ, 2003. — 187 с.

Статтю подано до редакції 23.06.10 р.

ІІ. ЕКОНОМІКА, УПРАВЛІННЯ І МАРКЕТИНГ

УДК 330.142 — 047

Г. О. Швиданенко, канд. екон. наук, проф.,

Т. Л. Бойко,

ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

ОЦІНЮВАННЯ ТА ВІДТВОРЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ АКТИВІВ ПІДПРИЄМСТВА

АНОТАЦІЯ. У роботі висвітлено питання ідентифікації, оцінювання та відтворення інтелектуальних активів. Деталізовано та описано методику та методи оцінювання інтелектуальних активів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА. Інтелектуальні активи, оцінка активів компанії, методика оцінювання, процес відтворення.

АННОТАЦИЯ. В работе раскрыт вопрос идентификации, оценивания и воспроизведения интеллектуальных активов. Детализировано и описано методику оценивания интеллектуальных активов.

КЛЮЧЕВЫЕ СЛОВА. Неосязаемые активы, оценка активов компании, методика оценивания, процесс воспроизведения.

ANNOTATION. The problem of intellectual assets identification, structurization, assessment and renewal is revealed. Different methods of intangible assets valuation are described and explained.

KEYWORDS. Intangible assets, firm's assets evaluation, assessment methods, the process of renewal.

Актуальність теми. Людство входить у нову еру знань та інформації, де настає надзорстка глобальна конкуренція, і більшість компаній кожної миті може збанкрутувати. Постійно зростаюча частка економічної активності включає в себе обмін ідеями, інформацією, спеціальними знаннями та послугами.

Прибутковість компанії тепер все більше зумовлюється організаційними можливостями, ніж контролем над фізичними ресурсами, і навіть вартість матеріальних товарів і послуг забезпечується нематеріальними факторами, представленими інтелектом персоналу, технічними інноваціями, комп'ютерними внутрішньокорпоративними інформаційними мережами, брендом, креативним підходом, клієнтською базою, налагодженими зв'язками з постачальниками тощо. Особлива роль інтелектуальних активів у генеруванні вартості компанії створює об'єктивну необхідність їх відтворення й ефективного використання. Для ефективного практичного використання вкрай необхідні теоретичні напрацювання, які будуть висвітлені за результатами даного дослідження.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Вагомий внесок у дослідження сфери нематеріальної економіки був зроблений відомими західними вченими: Е. Пенроуз, П. Друкером, К.-Е. Свейбі, Л. Едвінссоном, Ю. Сент Онджем, Е. Брукінг, Т. Стюартом, Г. Расом, Ф. Фукуямою, Л. Барухом, а також такими російськими та українськими вченими, як В. Геєцем, О. Крисальним, Л. Лукичовою, А. Козиревим, П. Цибульовим, О. Бутнік-Сіверським та ін. Проте, незважаючи на постійну роботу вчених різних країн, окремі аспекти теоретичного базису залишаються недосконалими. Це особливо стосується практичної сфери, а саме процесів ідентифікації та оцінювання, оскільки інтелектуальним активам приділяється недостатньо уваги, та майже не впроваджуються теоретичні напрацювання.

Мета та завдання статті. Об'єктом дослідження виступають процеси ідентифікації, оцінювання, відтворення та

управління інтелектуальними активами. Предметом дослідження є сукупність теоретико-методичних і прикладних питань механізму використання інтелектуальних активів підприємства. Метою роботи є висвітлення дієвого процесу ідентифікації, оцінювання та використання інтелектуальних активів компанії. Відповідно до мети в роботі поставлені та будуть вирішені такі завдання:

- уточнити термінологічний апарат з проблематичних питань стосовно сфери нематеріальної економіки;
- розглянути особливості інтелектуальних активів та їхню структуру;
- визначити наукові принципи щодо опису та деталізації процесів оцінювання інтелектуальних активів з урахуванням їхньої специфіки та поставлених цілей оцінювання;
- порівняти та структурувати виокремлені методи оцінювання та виміру інтелектуальних активів;
- дослідити та деталізувати процеси відтворення інтелектуальних активів.

Виклад основного матеріалу дослідження. Трактуючи категорію «інтелектуальні активи» залежить від орієнтації на певний підхід: управлінський, бухгалтерський, інформаційний і технологічний, а також підхід акціонерів.

Управлінський підхід орієнтований на успішне функціонування компанії. З цього погляду, інтелектуальний капітал — це знання, прикладний досвід і кваліфікація, організаційна технологія, відносини, професійні навички, що забезпечують конкурентну перевагу компанії на ринку.

Фінансовий підхід базується на виокремленні та ідентифікації джерел вартості, відображених у звітності: це знання, що можуть бути конвертовані у вартість чи прибуток, невіддільні від ідей, що втілені в людях, процесах та споживачах або інших зацікавлених сторонах, які не відображені в класичному бухгалтерському балансі.

Інформаційно-технологічний зріз — це формалізований, освоєний і зважений інтелектуальний матеріал, що використовується для створення активів з вищою вартістю.

Підхід акціонерів — це орієнтація на створення вартості. Інтелектуальний капітал — це здатність перетворювати знання та невідчутні активи у ресурси, що створюють вартість.

Для вітчизняного використання ми пропонуємо таке визначення інтелектуальних активів: *«Інтелектуальні активи*

підприємства — це сукупність знань і здібностей персоналу, а також усіх різноманітних нематеріальних результатів використання їхніх або сторонніх знань і здібностей, які характерні для всіх факторів, незалежно від можливості їх чіткої ідентифікації та відображенні (у бухгалтерській звітності), але які виступають довготривалими джерелами створення вартості».

Нами виокремлені такі фактори отримання доходу від інтелектуальних активів, як: здатність до розширення та забезпечення мережових ефектів [9]. А також виявлено характеристики, які можуть негативно впливати на вартість, знижуючи її: часткова виключність, внутрішній ризик, труднощі трансакцій.

З огляду на необхідність віднесення усіх можливих субкомпонентів інтелектуального капіталу до його структурних елементів, на нашу думку, найбільш логічним підходом до структурування є запропонований братами Гораном та Йоханом Рас, Н. Драгонетті та Л. Едвінссоном у спільній праці [10] такий підхід: людський капітал, структурний капітал, капітал відносин.

Процес оцінювання інтелектуальних активів. Труднощі в ідентифікації та структуризації інтелектуальних активів ставлять під сумнів можливість оцінювання чогось такого, що складається з багатьох частин, матеріальних чи невідчутних, до того ж постійно взаємодіючих та утворюючих додаткову цінність за рахунок ефекту синергії.

Взявши до уваги особливості інтелектуальних активів, важливою є спроба змодельовати процес їхнього оцінювання. Доцільно, на нашу думку, виокремити відповідні етапи процесу оцінювання (рис. 1).

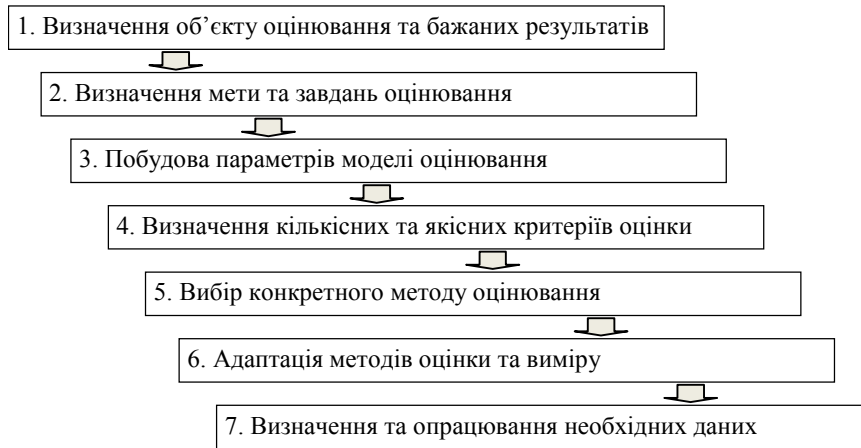

Рис. 1. Етапи процесу оцінювання інтелектуальних активів

Весь процес оцінювання інтелектуальних активів відображає складність їх ідентифікації, виокремлення та кількісного відображення. Виявлення різноманітних методів дозволяє умовно поділити їх на дві групи: методи оцінювання та методи виміру [4].

Перша група методів (її також називають оцінювання «актив за активом») є жорстко кількісною та більше застосовується для оцінювання тієї частини інтелектуальних активів, що має найбільшу здатність до ідентифікації — об'єкти інтелектуальної власності. До неї належить три усталені основні підходи: затратний метод, ринковий (порівняльний) метод, дохідний метод. Останнім часом до цієї групи включають ще один метод — метод реальних опціонів.

У літературі описано більше сорока методів якісного та кількісного вимірювання інтелектуального капіталу та активів. Залежно від можливості чи неможливості грошового оцінювання інтелектуальних активів та ступеню агрегування їх складових, усі існуючі спеціальні моделі та підходи до оцінювання інтелектуального капіталу та активів вважаємо за доцільне поділити на 4 групи, користуючись методикою К. Свейбі [12].

- методи прямого виміру інтелектуального капіталу та активів — Direct Intellectual Capital methods (DIC);
- методи ринкової капіталізації — Market Capitalization Methods (MCM);

- методи рентабельності активів — Return on Assets methods (ROA);
- методи системи показників — Scorecard Methods (SC).

Для наочності специфіки кожної з групи методів побудуємо матрицю у розрізі двох специфікацій: оцінка «фінансова — якісна» та рівень охоплення «вся компанія — окремі елементи» (рис. 2).

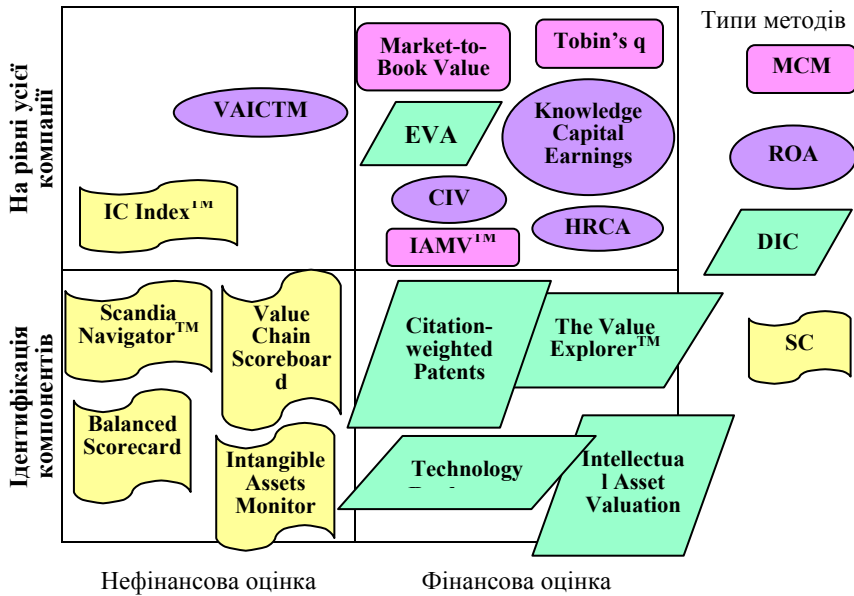

Рис. 2. Матриця методів виміру інтелектуальних активів

У результаті проведених досліджень було виявлено, що методи виміру повинні відповідати меті оцінювання. У роботі зроблено спробу виявити відповідність обраного методу цілям оцінювання. Варто зауважити, що можна використовувати всі методи, проте ми орієнтуємось на принцип необхідної достатності й обмежимося тільки однією групою методів (табл. 1).

Таблиця 1

**ВІДПОВІДНІСТЬ МЕТИ ОБРАНОГО МЕТОДУ ОЦІНЮВАННЯ/ВИМІРУ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ АКТИВІВ ЦІЛЯМ ОЦІНЮВАННЯ**

Мета оцінювання/виміру	Методи оцінювання/виміру
Операції з об'єктами інтелектуальної власності	Група методів оцінювання
Оперативне управління та контроль за інтелектуальними активами	Методи системи показників
Загальна оцінка інтелектуальних активів у рамках системи діагностики	Методи рентабельності активів
Детальна діагностика інтелектуальних активів	Методи прямого виміру
Залучення зовнішніх інвесторів	Методи ринкової капіталізації

Наведемо для прикладу проведене нами оцінювання інтелектуальних активів приватного науково-виробничого підприємства «Синапс». Визначено як *об'єкт* оцінювання — інтелектуальні активи підприємства. *Мета* оцінювання — провести загальну оцінку ефективності використання інтелектуальних активів у рамках діагностики діяльності підприємства. Оцінювання проведено на основі побудови *структурної моделі* інтелектуальних активів як суми їх складових елементів. Ключовими параметрами оцінювання визначено *кількісні показники та коефіцієнти*. Для отримання конкретних результатів застосовано такий метод виміру (група методів рентабельності активів) як метод Інтелектуального коефіцієнту доданої вартості — Value Added Intellectual Coefficient (VAIC™).

Вся необхідна для розрахунку інформація одержана з даних фінансової звітності: балансу та звіту про фінансові результати. Розраховані коефіцієнти, а також показники росту представлені нижче (табл. 2).

Таблиця 2

**РОЗРАХУНОК КОЕФІЦІЄНТІВ ЕФЕКТИВНОСТІ ВИКОРИСТАННЯ
ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ АКТИВІВ ПНВП «СІНАПС»**

	2006	2007	2008	I _{2007/2006}	I _{2008/2007}	I _{2008/2006}
Операційний дохід, тис. грн	83 809	93 921	99 572	112,1	106,0	118,8
Операційні витрати, тис. грн	81 631	91 621	96 545	112,2	105,4	118,3
Витрати на працю, тис. грн	11 835	13 748	15 185	116,2	110,5	128,3
Додана вартість, тис. грн	14 013	16 047	18 212	114,5	113,5	130,0
Людський капітал, тис. грн	11 835	13 748	15 185	116,2	110,5	128,3
Структурний капітал, тис. грн	2 178	2 299	3 027	105,6	131,7	139,0
Залучений чистий капітал, тис. грн	49 439	53 237	59 894	107,7	112,5	121,1
HCE (коэф. ефект. використ. людського капіталу)	1,18	1,17	1,20	98,6	102,8	101,3
SCE (коэф. ефект. використ. структурного капіталу)	0,16	0,14	0,17	92,2	116,0	106,9
CEE (коэф. ефект. використ. залученого капіталу)	0,28	0,30	0,30	106,3	100,9	107,3
VAIC™	1,62	1,61	1,67	99,3	103,6	102,9

Очевидно, що важливу роль для компанії відіграють людський та структурний капітали, які є складовими інтелектуальних активів і впливають на сукупний дохід та ефективність діяльності. Хоча у 2007 році дохід та прибуток були вищими, ніж у 2006, компанія отримала незначне зменшення вартості відповідно до коефіцієнту VAIC™ замість її приросту. Таким чином, ефективність за коефіцієнтом VAIC™ суперечить традиційним фінансовим показникам, що свідчать про позитивне ведення справ. У 2008 році спостерігається зміна ситуації на краще.

Функціонування інтелектуальних активів тісно пов'язане з процесом кругообігу їхнього відтворення, включаючи формування, відновлення, удосконалення та споживання. Процес відтворення інтелектуальних активів значно відрізняється від процесу відтворення матеріально-речових факторів. Дослідження сутності інтелектуальних активів дозволяє виокремити низку відмінностей та притаманних їм особливостей на кожній стадії процесу відтворення. Даний процес доцільно розглядати з точки зору двох підходів: трудової теорії вартості та маркетингового.

Порівняльний аналіз моделей відтворення інтелектуальних активів наведено у табл. 3 [7].

Таблиця 3

ПРОЦЕС ВІДТВОРЕННЯ ІНТЕЛЕКТУАЛЬНИХ АКТИВІВ З ПОГЛЯДУ ТЕОРІЇ ТРУДОВОЇ ВАРТОСТІ ТА МАРКЕТИНГОВОГО ПІДХОДУ

Теорія трудової вартості	Маркетинговий підхід
<p>I етап. Виробництво інтелектуального продукту. II етап. Обмін ідеями і творча діяльність з формуванням концепції розвитку. III етап. Розподіл капіталу. Визначення результату відтворювального процесу і виділення інтелектуальних активів як досягнутого рівня цільової функції</p>	<p>I етап. Розподіл капіталу. Обґрунтування обсягів ресурсів та інвестицій, які слід залучити. II етап. Обмін ідеями і творча діяльність з формуванням концепції розвитку. III етап. Споживання інтелектуальних активів, апробація, удосконалення і впровадження. IV етап. Виробництво продукції, нарощування обсягів та якості продукції, що виробляється, удосконалення структури інтелектуальної власності елементів маркетингу, виділення інтелектуальних активів як засобу підвищення ефективності відтворення капіталу</p>

Варто відмітити, що в процесі відтворення інтелектуальних активів неможливо прослідкувати чітку дискретність та відокремленість окремих етапів, навпаки, всі етапи перебувають у безперервній взаємодії та взаємотрансформації один в одного. Так, у процесі споживання знань при їхній передачі від одного працівника до іншого в отримувача формуються нові знання та

вдосконалюються уже існуючі. У той же час у передавача знання відтворюються на психологічно усвідомленому рівні.

Формування інтелектуальних активів відбувається з урахуванням фактора часу. Плин часу породжує зміни, наприклад, збільшення накопиченого обсягу знань, стає рушійною силою для розвитку суспільної системи. Завдяки структурі часу (минуле—теперішнє—майбутнє) ми можемо характеризувати часовий лаг перетворення інтелектуального потенціалу в інтелектуальні активи в процесі інтелектуальної діяльності.

Саме тому визначимо формування інтелектуального потенціалу не як одноразову подію в минулому, але як процес у постійному розвитку, той, що відбувається зазвичай, завжди, постійно. Така ж часова характеристика притаманна інтелектуальній активності, яка формує та змінює інтелектуальний потенціал. З погляду сучасної концепції вважаємо, що інтелектуальні активи — це завжди точка в майбутньому, коли інтелектуальний потенціал почне «працювати» [7] (рис. 3).

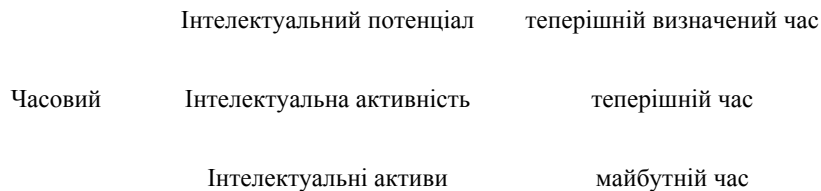

Рис. 3. Процес відтворення інтелектуальних активів

Етап споживання характеризується використанням інтелектуальних активів у процесі створення вартості, втіленої у товарах і послугах. У процесі споживання інтелектуальних активів важливо виділити характеристики, пов'язані з їхнім зносом, який значно відмінний від традиційного для матеріально-речових факторів. По-перше, фізичний знос для інтелектуальних активів, які є нематеріальними за своєю природою, визначається характеристиками їхніх носіїв. По-друге, значна частка належить моральному зносу, що відображає старіння знань і поступову втрату інформацією своєї актуальності. При цьому для різних

активів існують різноманітні строки часткового знецінення. По-третє, темпи зносу інтелектуальних активів загалом набагато нижчі за темпи амортизації основного капіталу. По-четверте, не у всіх випадках відбувається знецінення інтелектуальних активів, часто ситуація переходить у протилежну — у процесі споживання вартість накопичується та збільшується.

Етапи відновлення та вдосконалення. Для отримання максимальної вигоди від інтелектуальних активів необхідно підтримувати їх в оптимальному стані. Хоча, як зазначено вище, інтелектуальні активи не зазнають такого ж знецінення та зносу, як і матеріальні, проте вони не є самовідновними. Необхідний певний рівень вкладень, щоб отримати той же або навіть вищий рівень віддачі. Тому відновлення та удосконалення інтелектуальних активів займає важливе місце у процесі відтворення.

Висновки. Сучасне суспільство набуває нових ознак, в основі яких лежать інформація та знання як основний ресурс. В економіці провідна роль переміщується від традиційних матеріальних факторів виробництва до невідчутних — інтелектуальних активів. Джерелом конкурентної переваги компанії стають продукти інтелектуальної діяльності людини, здатні приносити прибутки та створювати вартість.

Отже, загальним результатом дослідження стало підтвердження факту лідируючого значення інтелектуальних активів для сучасної економіки, а також обґрунтування заходів щодо їх раціонального відтворення та ефективного використання, враховуючи дію кризових явищ.

Література

1. Андриссен Д., Тиссен Р. Невесомое богатство. Определите стоимость вашей компании в экономике нематериальных активов. — М.: Олимп-Бизнес, 2004. — 304 с.
2. Каплан Р. С., Нортон Д. П. Сбалансированная система показателей. От стратегии к действию: 2-е издание. — М.: Олимп-Бизнес, 2007. — 304 с.
3. Козырев А. Н., Макаров В. Л. Оценка стоимости нематериальных активов и интеллектуальной собственности. — М.: Интерреклама, 2003. — 352 с.
4. Лукичева Л. И. Управление интеллектуальным капиталом: учеб. пособие. — 2-е изд., стер. — М.: Омега-Л, 2009. — 551 с. — (Высшая школа менеджмента)

5. *Стьюарт Т. А.* Интеллектуальный капитал. Новый источник богатства организаций. — М.: Поколение, 2007. — 368 с.
 6. *Цыбулев П. Н.* Оценка интеллектуальной собственности. Учеб. пособие. — К.: Ин-т интелект. собств. и права, 2005. — 192 с.
 7. *Швиданенко Г. О., Шевчук Н. В.* Управління капіталом підприємства: Навч. посіб. — К.: КНЕУ, 2007. — 440 с.
 8. *Edvinsson L., Malone M.* Intellectual Capital: Realizing your Company's True Value by Finding its Hidden Brainpower. — New York: Harper Business, 1997. — 225 p.
 9. *Lev B.*: Intangibles: Management, Measurement and Reporting. — W.: Brookings Institution, 2002. — 216 p.
 10. *Roos G., Pike S., Fernström L.* Managing Intellectual Capital in Practice. — Elsevier Inc., 2006. — 396 p.
 11. *Sveiby K. E.* The New Organizational Wealth: Managing and Measuring Knowledgebased Assets. — San Francisco: Barrett-Kohler Publishers, 1997. — 220 p.
 12. <http://www.intellectualcapital.nl/>
- Статтю подано до редакції 22.06.10 р.

УДК 330.11+330.16+339.137.22

І. М. Павленко, канд. екон. наук, доц.,
ДВНЗ «Київський національний економічний університет
імені Вадима Гетьмана»

ЕКОНОМІЧНА БЕЗПЕКА ПІДПРИЄМСТВА: АДАПТАЦІЙНИЙ АСПЕКТ

АНОТАЦІЯ. В статті запропоновано підхід до визначення основних параметрів стану та процесу функціонування підприємства, що відповідають критеріям досягнення економічної безпеки в контексті вирішення протиріч «стійкість—гнучкість», «стабільність—маневреність» тощо та обґрунтовується оптимальна тривалість функціональних процесів підприємства у вигляді співвідношення виробничого та управлінського процесів.

КЛЮЧОВІ СЛОВА: економічна безпека, адаптація, тривалість виробничого циклу підприємства, тривалість підприємницького (управлінського) циклу підприємства, інертність, еластичність, стійкість, гнучкість.